

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

بررسی و تحلیل تقاضا و درخواست در شعر فارسی از قرن هفتم تا پایان قرن نهم (سبک عراقی)

استاد راهنما:

دکتر علی اصغر باباصفری

استاد مشاور:

دکتر سید مهدی نوریان

پژوهشگر:

زینب فرحناک جهرمی

مهر ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی خانم زینب

فرحناک جهرمی تحت عنوان

بررسی و تحلیل تقاضا و درخواست در شعر فارسی از قرن هفتم تا پایان قرن نهم

(سبک عراقی)

در تاریخ ۸۹/۷/۱۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با ~~بموجب~~ ~~علی~~... به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر علی اصغر بابا صفری با مرتبه ی علمی استادیار

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر سید مهدی نوربان با مرتبه ی علمی استاد

۳- استاد داور داخل گروه دکتر طاهره خوشحال دستجردی با مرتبه ی علمی دانشیار

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر مرتضی رشیدی با مرتبه ی علمی استادیار

امضا

امضا

امضا

دانشکده ادبیات
امضای مدیر گروه ادبیات فارسی
گروه ادبیات فارسی

تختین سپاس بہ پیشگاہ حضرت دوست کہ ہرچہ ہست از اوست۔

اور اسپاس می گویم بہ خاطر خانوادہ می مہربانم، پدر و مادرم، گرانہاترین سرمایہ ہای زندگیم و برادران عزیزم کہ ہمیشہ حامی و ہمدم راہم بودہ اند۔
بر خود لازم می دانم تا مراتب سپاس را از بزرگوارانی بہ جا آورم کہ اگر دست یارگیرشان نبود ہرگز این رسالہ بہ انجام نمی رسید۔ شایستہ است ابتدا با کمال
خضوع از محضر استاد محترم، جناب آقای دکتر علی اصغر بلا صفری، استاد راہنمای بزرگوارم کہ در تمام مراحل تالیف این رسالہ خالصانہ و بی دریغ بار اہنمایی ہای
ارزندہ را گلشنای بندہ بودند، قدر دانی نمایم۔ بچنین از جناب آقای دکتر سید ہمدی نوریان، استاد مشاور کرامی ام کہ با دقت نظر خود مرا یاری فرمودند سپاسگزارم۔
و با سپاس از ہمہ دوستانی کہ در تمام مدت تحصیل دست یاری بہ دستانم سپردند و در کنار آن ہاوقاتی بہ یادماندن گذراندم۔ بہترین ہا را برایشان آرزو مندم بہ
خاطر آنچہ از گذشت و مہربانی بی دریغ نارم کردند۔

الہی آگاہی دادی تاراہ میبایم، پس سرچشمہ می رحمت را بر من قطع کن تا در این راہ استوارتر قدم بردارم۔

نهال را باران بید

تا بشوید غبار نشسته بر برگ هایش را

و سیرایش کند از آب حیات

و آفتاب بید تا تاباند سیرورا

و محکم کند شاخه های تازه رویده را...

تهدیم به پدر و مادر عزیزم

به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند؛ آنانکه که پرتو مهر بر وجودم کسرترا نیند و در سایه عطفوت و مهربانی شان بالیدم.

چکیده

مقوله تقاضا و درخواست یکی از گونه‌های ادبیات غنایی فارسی است که در طول ادوار مختلف به صورت‌های گوناگون به وسیله شاعران زیادی مطرح شده است. شاعران بسته به موقعیت خود در دوره‌های مختلف تقاضاهای گوناگونی از افراد مختلفی داشته‌اند. به طور کلی این تقاضاها به دو دسته درخواست‌های مادی و غیرمادی تقسیم می‌شود که شاعران به شیوه‌های متفاوت نسبت به طرح آن اقدام کرده‌اند.

این مجموعه بررسی و تحلیل تقاضا و درخواست‌هایی است که توسط شاعران پارسی‌گوی سبک عراقی (قرن هفتم تا پایان قرن نهم) صورت گرفته است. بررسی، دسته‌بندی و تحلیل این تقاضاها در این برهه تاریخی مقوله‌ای است که در این پایان نامه مورد توجه قرار گرفته است. برای این منظور دیوان‌های شعر ده تن از شاعران برجسته این سبک، مورد بررسی قرار گرفته و موارد تقاضا و درخواست از آن استخراج و پس از طبقه‌بندی به تحلیل و بررسی آن‌ها پرداخته شده است. لازم به ذکر است که در این بررسی شرایط و موقعیت خاص جامعه آن روز ایران و تأثیر اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن دوران بر شعر شاعران، مورد توجه قرار گرفته است. در دوره مورد بحث ما به سبب حمله مغولان و تیموریان به ایران و آشفتگی و نابسامانی اوضاع و احوال مردم، این درخواست‌ها فزونی می‌گیرد. شاعران این دوره نیز مانند شاعران دوران اولیه شعر فارسی به سنت خواهندگی و تقاضاگویی در اشعارشان ادامه دادند. در بین اشعار شاعران مورد بررسی به نمونه‌های فراوانی از درخواست و تقاضا برخوردیم، خصوصاً در اشعار شاعران درباری چون کمال اسماعیل، سلمان ساوجی و یا ابن یمن، در مقابل شاعرانی چون شیخ جامی، سعدی، عماد فقیه و تا حدودی حافظ از این قضیه مبرا بودند. در بیشتر مواقع، شاعران نه از سر هوس و خوش گذرانی بلکه از سر نیاز و بدبختی به این کار روی می‌آوردند و اغلب تقاضاهای آنان، شامل درخواست‌های کم‌اهمیت و پیش پا افتاده‌ای است که خبر از سختی معاش و محتاج بودن شاعران حتی در امکانات اولیه زندگی می‌دهد.

واژگان کلیدی: شعر، تقاضا و درخواست، سبک عراقی، قطعه، حسن طلب.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

- ۱-۱- ادبیات غنایی ۱
- ۱-۱-۱- تعریف شعر غنایی ۱
- ۱-۲-۱- موضوعات شعر غنایی ۳
- ۲-۱- سبک عراقی: ۴
- ۱-۲-۱- مختصات سبک عراقی: ۵
- ۳-۱- ایران در سه قرن هفتم، هشتم و نهم هجری: ۶
- ۱-۳-۱- حمله مغول به خاک ایران ۶
- ۲-۳-۱- پیامدهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حمله مغول ۸
- ۳-۳-۱- تیمور ویرانگری دیگر: ۱۱
- ۴-۱- ادبیات بعد از مغول و تاتار: ۱۳
- ۱-۴-۱- ادبیات و شعر در قرن ۷-۸ و ۹: ۱۴
- ۵-۱- رواج تصوف: ۱۷
- ۶-۱- شاعران پارسی گوی قرن ۷-۸ و ۹: ۱۹
- ۱-۶-۱- زندگی نامه شاعران منتخب سبک عراقی: ۲۰
- ۱-۶-۱-۱- کمال الدین اسماعیل اصفهانی: ۲۰
- ۱-۶-۱-۲- شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی: ۲۳
- ۱-۶-۱-۳- نزاری قهستانی: ۲۵
- ۱-۶-۱-۴- عماد فقیه کرمانی: ۲۶
- ۱-۶-۱-۵- سیف فرغانی: ۲۷
- ۱-۶-۱-۶- خواجه کرمانی: ۲۸
- ۱-۶-۱-۷- ابن یمین فریومدی: ۳۰
- ۱-۶-۱-۸- سلمان ساوجی: ۳۱

۳۳ ۱-۶-۹- خواجه حافظ شیرازی:
۳۴ ۱-۶-۱۰- جامی:
۳۶ ۱-۷-۷- درخواست و تقاضا در شعر شاعران
۴۰ ۱-۷-۱- قطعه تقاضایی
۴۱ ۱-۷-۲- حسن طلب و ادب سؤال:

فصل دوم: درخواست های مادی شاعران

۴۵ ۱-۲- مقدمه
۴۷ ۲-۲- آبادانی مایملک
۴۷ ۲-۳- آب برای کشته شاعر
۴۷ ۲-۴- آتش
۴۸ ۲-۵- آرد
۴۹ ۲-۶- ادای وام
۵۰ ۲-۷- اسباب
۵۰ ۲-۸- استر
۵۲ ۲-۹- افزایش راتبه و تجدید و تمدید حکم آن
۵۳ ۲-۱۰- انعام
۵۳ ۲-۱۱- بارانی
۵۴ ۲-۱۲- برداشتن حواله از شاعر
۵۴ ۲-۱۳- بهای کاغذ شعر
۵۵ ۲-۱۴- پوستین
۵۶ ۲-۱۵- تتماج
۵۶ ۲-۱۶- تجدید استفاده از اقطاع
۵۷ ۲-۱۷- تشریف

۵۸	۱۸-۲- جامه
۵۸	۱۹-۲- جبه و دستار
۵۹	۲۰-۲- جل و افسار
۵۹	۲۱-۲- حقوق و مواجب
۶۰	۲۲-۲- حواله و دست خط
۶۰	۲۳-۲- خانه
۶۱	۲۴-۲- دینار
۶۱	۲۵-۲- زاد سفر
۶۲	۲۶-۲- زر
۶۳	۲۷-۲- زمرد سوده
۶۴	۲۸-۲- زین اسب
۶۵	۲۹-۲- سفینه(دیوان شعری)
۶۵	۳۰-۲- شانه
۶۵	۳۱-۲- شکر
۶۶	۳۲-۲- شراب
۷۰	۳۳-۲- صله
۷۲	۳۴-۲- طوق زرین
۷۲	۳۵-۲- غاشیه پوستیندار
۷۲	۳۶-۲- غذا(خوردنی)
۷۴	۳۷-۲- غله و نان
۷۴	۳۸-۲- کاه و جو
۷۵	۳۹-۲- کرم
۷۷	۴۰-۲- کلاه
۷۷	۴۱-۲- گلاب

۷۷ گندم. ۴۲-۲
۷۸ گوسفند. ۴۳-۲
۷۸ مال. ۴۴-۲
۷۹ مرسوم و ادرار. ۴۵-۲
۸۰ معافیت از مالیات. ۴۶-۲
۸۱ نامه. ۴۷-۲
۸۱ نانخورش. ۴۸-۲
۸۲ وجه شمع. ۴۹-۲
۸۲ وجه معیشت. ۵۰-۲
۸۳ وجه می و مطرب. ۵۱-۲
۸۳ وظیفه. ۵۲-۲
۸۴ هیزم. ۵۳-۲

فصل سوم: درخواست های غیر مادی

۸۹ مقدمه. ۱-۳
۹۰ آزادی. ۲-۳
۹۱ آشتی. ۳-۳
۹۱ اجابت حاجت. ۴-۳
۹۱ اجازه. ۵-۳
۹۲ احسان. ۶-۳
۹۳ افزایش مرتبه. ۷-۳
۹۴ بوسه. ۸-۳
۹۶ پرسش حال. ۹-۳
۹۷ تربیت. ۱۰-۳

۹۸	۱۱-۳- ترحم
۹۹	۱۲-۳- تسهیل شرایط برای سفر
۱۰۰	۱۳-۳- توجه به سروده شاعر و قبول سخنش
۱۰۱	۱۴-۳- توجه و عنایت
۱۰۳	۱۵-۳- توضیح از کارگزاران دولتی
۱۰۳	۱۶-۳- جواب دادن به شعر شاعر
۱۰۳	۱۷-۳- جواب دادن به نامه
۱۰۴	۱۸-۳- دادخواهی
۱۰۵	۱۹-۳- دیدار
۱۰۶	۲۰-۳- رفع عوان از سرشاعر
۱۰۷	۲۱-۳- رفع مصادره
۱۰۷	۲۲-۳- شفاعت از اولیاء
۱۰۸	۲۳-۳- شمردن در زمره اصحاب
۱۰۹	۲۴-۳- عدالت
۱۰۹	۲۵-۳- عدم توجه به بدگویان
۱۱۰	۲۶-۳- عزل قابض
۱۱۱	۲۷-۳- عفو و بخشش
۱۱۲	۲۸-۳- عمل به وعده
۱۱۳	۲۹-۳- کار
۱۱۴	۳۰-۳- مثال ترخانی
۱۱۴	۳۱-۳- مجازات عوانان
۱۱۵	۳۲-۳- مرخصی
۱۱۵	۳۳-۳- نام برای فرزند پسر و ترتیب معاش او
۱۱۶	۳۴-۳- نواختن مطرب
۱۱۷	۳۵-۳- وصال

۱۱۸ ۳-۳۶- هم پیاله گی

۱۱۸ ۳-۳۷- یاد کردن از شاعر

۱۲۰ ۳-۳۸- مبهم و متفرقات:

فصل چهارم: نتیجه گیری و پیشنهاد

۱۲۳ ۴-۱- نتیجه گیری

۱۲۵ ۴-۲- بررسی آماری دیوان های شاعران

۱۲۵ ۴-۲-۱- کمال الدین اسماعیل اصفهانی:

۱۲۷ ۴-۲-۲- شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی:

۱۲۹ ۴-۲-۳- نزاری قهستانی:

۱۳۰ ۴-۲-۴- عماد فقیه کرمانی:

۱۳۱ ۴-۲-۵- سیف فرغانی:

۱۳۲ ۴-۲-۶- خواجهی کرمانی:

۱۳۳ ۴-۲-۷- ابن یمین فریومدی:

۱۳۵ ۴-۲-۸- سلمان ساوجی:

۱۳۶ ۴-۲-۹- خواجه حافظ شیرازی:

۱۳۷ ۴-۲-۱۰- جامی:

۱۴۰ ۴-۳- سخن پایانی

۱۴۱ ۴-۴- پیشنهاد

۱۴۲ منابع و مآخذ

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۸۸.....	شکل ۱-۲: نمودار درصدی درخواست‌های مادی شاعران سبک عراقی.....
۸۸.....	شکل ۲-۲: نمودار بسامدی درخواست‌های مادی شاعران سبک عراقی.....
۱۲۲.....	شکل ۱-۳: نمودار درصدی درخواست‌های غیرمادی شاعران سبک عراقی.....
۱۲۲.....	شکل ۲-۳: نمودار بسامدی درخواست‌های غیرمادی شاعران سبک عراقی.....
۱۳۹.....	شکل ۱-۴: نمودار درصدی مقایسه‌ی درخواست‌های مادی و غیرمادی شاعران سبک عراقی.....
۱۳۹.....	شکل ۲-۴: نمودار درصدی مقایسه‌ی کل درخواست‌ها در قالب‌های شعری شاعران.....

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۲۰.....	جدول ۱-۱: سال تولد و وفات شاعران منتخب سبک عراقی.....
۸۶.....	جدول ۱-۲: انواع و تعداد درخواست مادی در اشعار هر شاعر.....
۱۲۱.....	جدول ۱-۳: انواع و تعداد درخواست غیرمادی در اشعار هر شاعر.....
۱۲۶.....	جدول ۱-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان کمال اسماعیل.....
۱۲۶.....	جدول ۲-۴: میزان درخواست در قالب های شعری دیوان کمال اسماعیل.....
۱۲۸.....	جدول ۳-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در کلیات سعدی.....
۱۲۸.....	جدول ۴-۴: میزان درخواست در قالب های شعری کلیات سعدی.....
۱۳۰.....	جدول ۵-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان عماد فقیه.....
۱۳۰.....	جدول ۶-۴: میزان درخواست در قالب های شعری عماد فقیه.....
۱۳۱.....	جدول ۷-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان سیف فرغانی.....
۱۳۲.....	جدول ۸-۴: میزان درخواست در قالب های شعری سیف فرغانی.....
۱۳۳.....	جدول ۹-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان خواجهی کرمانی.....
۱۳۳.....	جدول ۱۰-۴: میزان درخواست در قالبهای شعری خواجهی کرمانی.....
۱۳۴.....	جدول ۱۱-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان ابن یمین.....
۱۳۴.....	جدول ۱۲-۴: میزان درخواست در قالب های شعری ابن یمین.....
۱۳۵.....	جدول ۱۳-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان سلمان ساوجی.....
۱۳۵.....	جدول ۱۴-۴: میزان درخواست در قالب های شعری سلمان ساوجی.....
۱۳۶.....	جدول ۱۵-۴: میزان درخواست از لحاظ نوع در دیوان حافظ.....
۱۳۶.....	جدول ۱۶-۴: میزان درخواست در قالب های شعری حافظ.....

پیشگفتار

ادبیات غنایی بیشتر شامل موضوعاتی می‌شود که در آن از عواطف و احساسات شخصی افراد به طور خاص سخن به میان می‌آید. حوزه ادبیات غنایی بیشترین دامنه و گستردگی را در بین دیگر انواع ادبیات داراست که شامل موضوعات متنوعی است. در شعر فارسی، ادبیات غنایی به صورت‌های مختلف از جمله: عاشقانه‌ها، مدح، هجو، هزل، طنز، حبسیه، مرثیه، مناجات، بَثّ الشکوی و گلایه و همچنین تقاضا و درخواست مطرح شده است. که در تمامی قالب کاربرد دارد لذا نگارنده، موضوع تقاضا و درخواست را که یکی از موضوعات مطرح در ادبیات غنایی است در تمام قالب‌های موجود در سبک عراقی که به لحاظ تاریخی دوره مغولان و ایلخانان و تیموری را در برمی‌گیرد و از اوایل قرن هفتم تا اواخر قرن نهم ادامه دارد، بررسی کرده و به طبقه‌بندی آن‌ها پرداخته و سپس کوشیده است تا هر یک از انواع تقاضا و درخواست را در فصلی جداگانه بررسی و تحلیل نماید. اما از آنجا که سبک عراقی، دوره‌ای طولانی است و شعر تعداد زیادی از شاعران را شامل می‌شود، فرصت و توان بررسی این موضوع در شعر تمامی شاعران سبک عراقی امکان پذیر نبود. لذا به بررسی آثار منظوم ده شاعر برجسته این سبک، پرداخته شد که عبارتند از: کمال الدین اسماعیل اصفهانی، سعدی شیرازی، نزاری قهستانی، خواجه کرمانی، ابن یمین فریومدی، عماد فقیه کرمانی، سیف فرغانی، سلمان ساوجی، خواجه حافظ شیرازی و عبدالرحمن جامی.

اولین پرسشی که در رابطه با موضوع تقاضا و درخواست در شعر شاعران سبک عراقی به ذهن متبادر می‌شود، این است که میزان این تقاضاها در این دوره چه اندازه بوده است و بیشتر ناظر به چه چیزهایی است. فرضیاتی که در این خصوص توسط نگارنده مطرح شد این بود که، با توجه به شرایط حاکم بر جامعه پس از حمله مغول و فقر عمومی و وضعیت بد معیشت مردم آن روزگار، احتمالاً درخواست‌های مادی درصد زیادی از تقاضاها را در اشعار شاعران شامل می‌شده است، که با بررسی صورت گرفته این مسأله در شعر شاعران درباری، و سرایندگان طماع وابسته به حکومت‌های سلطه آن روزگار به خوبی نمایان شد و هم این فرضیه که در شعر شاعران عارف به این موضوع کمتر پرداخته شده است، در این ارتباط نیز در اشعار شاعران وارسته‌ای چون شیخ جامی، سعدی، عماد فقیه و حافظ می‌بینیم که آن‌ها در کمتر موردی از حاکمان وقت درخواست و تقاضای مادی داشته‌اند و اگر هم تقاضایی بوده غالباً غیرمادی است.

روش تحقیق در این پایان‌نامه کتابخانه‌ای، اسنادی و تحلیل محتواست. ابتدا با مراجعه به منابع مربوط، به بررسی اوضاع و احوال اجتماعی دوره مورد نظر پرداخته شده است؛ سپس با مطالعه دیوان‌های شاعران منتخب موارد تقاضا و درخواست از آن استخراج و پس از طبقه‌بندی به تحلیل و بررسی آن‌ها پرداخته شد. بنابراین کوشیده شد تا تقاضا و درخواست از جنبه‌های مختلف در اشعار این شاعران بررسی گردد و به دیگر شاعران سبک عراقی نیز تعمیم داده شود. در این راستا تقاضا و درخواست به دو بخش کلی تقاضاهای مادی و تقاضاهای غیرمادی تقسیم شد و در هر فصل به طور جداگانه به جزئیات مطرح شده در این خصوص با ذکر شاهد مثال پرداخته شد. در پایان نیز آمارهایی از موارد استخراج شده از دیوان‌های شاعران ارائه و نتیجه‌گیری کلی در این خصوص گرفته شد.

فصل اول

کلیات

۱-۱- ادبیات غنایی

از آن جا که درخواست و تقاضا یکی از زیر شاخه‌های ادبیات غنایی محسوب می‌شود لازم است که مختصری درباره ادبیات غنایی و موضوعات آن توضیح داده شود. «در تقسیم‌بندی‌های کلی، ادبیات را به چهار دسته مجزا تقسیم کرده‌اند از جمله: ادبیات غنایی، حماسی، تعلیمی و نمایشی» (شمیسا، ۱۳۷۰: ۸۷).

۱-۱-۱- تعریف شعر غنایی

در تعریف شعر غنایی باید گفت: «شعر غنایی، در نظر لامارتین و موسه و بسیاری از شاعران رمانتیک، شعری است که شاعر «خویشتن خویش» را موضوع آن قرار می‌دهد و به همین مناسبت تصور می‌کردند که شعر غنایی شعری است شخصی، در صورتی که چنین نیست. شعر غنایی شعری است کاملاً اجتماعی و اگر تعریف این گروه را بپذیریم بخش عمده‌ای از شعرهای غنایی را باید از حوزه تعریف در غنایی‌ها بیرون آوریم. تعریف دقیق شعر غنایی شاید چنین باشد: شعر غنایی سخن گفتن از احساس شخصی است به شرط اینکه از دو کلمه «احساس» و «شخصی» وسیع‌ترین مفاهیم را در نظر بگیریم. یعنی تمام انواع احساسات، نرم‌ترین و درشت‌ترین آن‌ها، با همه واقعیاتی که وجود دارد. احساس

شخصی بدان معنا که خواه از روح شاعر مایه گرفته باشد، خواه از احساس او، به اعتبار اینکه شاعر فردی است از اجتماع و روح او در برابر بسیاری از مسائل با تمام جامعه اشتراک موضوع دارد» (حاکمی، ۱۳۸۶: ۱۵).

کلمهٔ غنایی (از ریشهٔ غنا به معنی موسیقی و نواختن و آواز خواندن) برابر است با کلمهٔ لیریک (به معنی شعری که همراه با "لیر" یک نوع آلت موسیقی) خوانده می‌شده است و این اصطلاح غنایی که در برابر لیریک (lirique) فرنگی در سال‌های اخیر در ادبیات فارسی و عربی رایج شده در قدیم نبوده است. تعبیراتی از نوع غزل یا تغزل، در ادبیات ما بوده که در طول زمان مفهوم آن تغییرات وسیع یافته است.

«مطالعه در جوانب روحی و معنوی یک شاعر و بررسی ادوار سیر صعودی یا نزولی یک اندیشه یا یک زمینه وجدانی و عاطفی از طریق تقسیم‌بندی آثار ادبی بر اساس انواع امکان‌پذیر است. فایدهٔ تقسیم‌بندی آثار ادبی بر این اساس این است که به خوبی می‌توان علل ضعف یا قوت یکی از انواع را در دوره‌ای خاص بررسی کرد. وقتی بدانیم حماسه یا شعر غنایی چیست و شرایط تاریخی و اجتماعی هر کدام چه می‌باشد، به خوبی می‌توانیم از علل ضعف و انحطاط یا اوج شکفتگی هر نوع در ادوار مختلف سخن بگوییم. بر اساس شناسایی این نظریه، علل اوج حماسه در قرن چهارم و انحطاط آن در عصر مغول، و باز اوج غنا و شعر غنایی در عصر مغول را می‌توان به خوبی تفسیر و توجیه کرد» (همان: ۲۳).

تقریباً تمامی آثار شعری معاصران ما (جز در نمونه‌هایی که مصداق دقیق حماسه یا بعضی تجربه‌های نمایشی و گاه تعلیمی قرار می‌گیرد) نمونه‌های شعر غنایی است با این تفاوت که در یک نوع، از "من" تنها و رمانتیک و بیمارگونهٔ فردی سخن می‌رود و در نوع دیگر، از "من" گسترده و اجتماعی هنرمند (مثل بعضی از شعرهای نیما یا اخوان ثالث و ملک الشعراء بهار) سخن گفته می‌شود. همهٔ این‌ها مصادیق شعر غنایی هستند. «در بررسی انواع غنایی در شعر فارسی، زمینهٔ اجتماعی را نباید فراموش کرد. هجوهای فردی را با هجوهای اجتماعی نباید در یک طراز قرار داد. مرثیه‌های خصوصی را با مرثیه‌های عام و اجتماعی نباید یکسان شمرد، و بر همین قیاس، هر یک از انواع غنایی را با توجه به ارتباط و پیوندی که با جامعه و قلب تاریخ دارد، باید به خوبی بررسی کرد. در چنین سنجشی می‌توان ارزش گویندگانی از نوع حافظ یا عبید را به خوبی دریافت» (همان، ۱۸-۱۶).

ذکر این مطلب ضروری می‌نماید که «شعر حماسی در دوران طفولیت جوامع به وجود می‌آید و شعر غنایی، شعری است که در دوران جوانی جوامع رشد می‌کند. بدین‌گونه که فرد خویشتن خویش را باز می‌یابد و ندهای درون خویش را می‌شنود. با این همه این نوع شعر در جوامعی که به مرحله کهنوت و پیری رسیده‌اند نیز ظهور دارد. عوامل آن، بکاربردن "من" بیش از حد، نیاز به لذت‌ها، بدبینی برخاسته از دست نیافتن، درباره بودن و کوشش‌های ذهن در باب آزادی و ... است. بر روی هم انسان در مرحله جوانی و پیری یک نوع اندیشه و احساس دارد، یعنی در پیری بازگشتی دارد به احساسات دوران جوانی خویش، اما تعبیر و برداشت او از نوع احساسات در این دو دوران یکسان نیست» (همان، ۱۵).

۱-۱-۲- موضوعات شعر غنایی

در دنیای شعر موضوعاتی نهفته است که آشنایی با آنها لازم است. در شعر غنایی سخن از احساسات بشری است که او در طول تاریخ با آن روبه‌رو بوده است. «این احساسات موضوعات شعر غنایی است و می‌توان آنها را به احساسات مربوط به فرد، خانواده، انسانیت، وطن، طبیعت و خدا محدود کرد، با این تفاوت که نوع احساسات در برابر مسائل مختلف متغیر است. مرگ، در یک دوره برای افراد مختلف یک جامعه وحشتناک است و گاه ممکن است برای اجتماعی یا افرادی شیرین باشد. البته بعضی از این موضوعات به نسبت تازگی دارند مثلاً احساس نسبت به مسئولیت و یا احساس نسبت به وطن امری جدید است. موضوع‌های شعر غنایی در ادب اروپایی: عشق، من، سرنوشت انسان، طبیعت، خدا، عروسی، جشن، وطن، دوستی، ایمان مذهبی و مانند این‌ها بوده است. در فارسی و عربی این نوع شعر دامنه وسیع‌تری پیدا کرده است و شامل مرثیه، عرفان، مدیحه، سوگندنامه، فخریه، حبسیه، وصف طبیعت، قصیده، مناظره، معما و موضوعاتی از این قبیل می‌شود. در زبان فارسی به جای اصطلاح غنایی می‌توان شعر شخصی بکار برد» (همان، ۲۴).

در شعر فارسی وسیع‌ترین افق موضوعی، افق شعرهای غنایی است. مطالعه در تطور انواع غنایی در ادب فارسی گسترده‌ترین زمینه بحث است. موضوعاتی که در ادب فارسی حوزه شعر غنایی را تشکیل می‌دهد تقریباً تمام موضوعات رایج است به جز حماسه و شعر تعلیمی. همان‌طور که گفتیم مبحث درخواست و تقاضا نیز از موضوعات شعر غنایی محسوب می‌شود، چراکه مطابق با تعریف شعر غنایی، در این نوع شعر سخن از احساسات شخصی افراد